

çalışmışlardır. Özellikle Beledî'nin Fâtımî Veziri İbn Killis'e ithaf ettiği *Kitâbü Tedbîrî'l-habâla ve'l-etfâl ve's-şibyân ve hıfzı şıhhatihim ve müdâvâtî'l-emrâ-zi'l-âriza lehüm* adlı eseri zikre değer bir çalışmadır (krş. Dâvir M. es-Sâmirî, XIV/36 [1408/1988], s. 257; Ullmann, *Islamic Medicine*, s. 109; Sezgin, III, 318).

İbn Ebü'l-Eş'as'ın tıbbî çalışmaları arasında, Câlînûs (Galen) külliyyatı üzerinde yaptığı düzenlemeler ve onun bazı eserlerine yazdığı şerhler özellikle kayda değer bulunmaktadır. İbn Ebü Usaybia'ya göre bir Câlînûs uzmanı olan İbn Ebü'l-Eş'as, bu filozof-tabibe ait on altı eserlik külliyyatı yeni bir bölümlmeye tâbi tutmuş ve böylece kendisinden sonraki tıp araştırmacılarına önemli kolaylıklar sağlamıştır.

İbn Ebü'l-Eş'as'ın felsefî-aklî ilimlere de ilgi duyduğu, bu konuda eserler verdiği kaydedilmektedir. İbn Ebü Usaybia, bu eserlerinden biri olan *Kitâb fi 'ilmi'l-ilâhî*'nin müellif hattıyla bir nüshasını gördüğünü yazmakta, ayrıca onun Câlînûs külliyyatı için yaptığı düzenlemenin benzerini Aristo'nun kitapları için de yaptığını belirtmektedir. Zoolojiyle ilgili önemli çalışmaları da bulunan İbn Ebü'l-Eş'as'ın *Kitâbü'l-Hayevân*'ı Aristo zoolojisinden nisbeten bağımsız tarzda kaleme alınmış bir incelemedir. Bu eserde canlılar âlemi üçe ayrılmaktadır: el-Hayyü'l-mâlik (yönetici canlı, insan), el-hayyü'l-memlûk (evcil hayvanlar), el-hay lâ mâlik ve lâ memlûk (vahşi hayvanlar). Son kategoriye girenler de tabiatlarına göre ayrıntılı şekilde tasnif edilmiştir. Ancak müellifin bu eserini bitiremeden öldüğü söylenir (Kruk, II [1986], s. 210-211). Abdülatîf el-Bağdâdî'nin bu eserin bir özetini yazdığı ayrıca kaydedilmiştir (Muhammed Bâkir Ulvân, s. 29).

Eserleri. Fuat Sezgin İbn Ebü'l-Eş'as'ın günümüze ulaşan eserlerini şu şekilde sıralamaktadır (GAS, III, 302): 1. *Kitâbü'l-Edviyeti'l-müfrede*; 2. *Kitâbü'l-Gâzî ve'l-muğtezî*; 3. *Risâle fi'n-nevm ve'l-yakaza*; 4. *Kitâbü'l-Hayevân*; 5. *Taşı-lü Kitâbi Câlînûs fi Uşukussât*; 6. *Kitâbü'l-Mizâc*. Günümüze ulaşmayan eserleri ise 'Uyûnü'l-enbâ' (s. 332) ve *Keşfü'z-zunûn*'da şu şekilde tesbit edilmiştir: 1. *Kitâb fi 'ilmi'l-ilâhî*; 2. *Kitâb fi'l-cüderî ve'l-ḥaşbe ve'l-ḥumeykâ* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1408); 3. *Kitâb fi's-sir-sâm ve'l-birsâm ve müdâvâtihimâ* (a.e., II, 1424); 4. *Kitâb fi'l-kûlunc ve eşnâfi-hî ve müdâvâtihî ve'l-edviyeti'n-nâfi'a minhü* (bu esere Fahreddin es-Sâatî

tarafından tekmile [a.e., II, 1451], Abdülatîf el-Bağdâdî tarafından da bir telhis [Ali Abdullah ed-Deffâ', s. 196] yazılmıştır); 5. *Kitâb fi'l-baraş ve'l-behaş ve müdâvâtihimâ* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1402); 6. *Kitâbü'l-Mâlihûlyâ* (a.e., II, 1455); 7. *Kitâbü Terkîbî'l-edviye* (a.e., I, 401); 8. *Kitâbü Emrâzi'l-mi'de ve müdâvâtihâ*; 9. *Şerḥu Kitâbi'l-Firaḥ li-Câlînûs* (a.e., II, 1446); 10. *Şerḥu Kitâbi'l-Ḥummeyât li-Câlînûs* (a.e., II, 1413); 11. *Kitâbü's-Şar'* (a.e., II, 1432).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebü Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 331-333; *Keşfü'z-zunûn*, I, 401; II, 1402, 1408, 1413, 1424, 1432, 1446, 1451, 1455; Brockelmann, *GAL*, I, 237; *Suppl.*, I, 422; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 201; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 148; Sezgin, *GAS*, III, 301-302, 318; Ullmann, *Die Medizin*, s. 138-139; a.mlf., *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 25; a.mlf., *Islamic Medicine*, Edinburgh 1978, s. 109; Ali Abdullah ed-Deffâ', *A'lâmü'l-'Arab ve'l-müslimîn fi't-tib*, Beyrut 1403/1983, s. 196; Kemâl es-Samerrâî, *Muḥtaşaru târihi't-tıbbi'l-'Arabî*, Bağdad 1984, I, 528-530; Muhammed Bâkir Ulvân, "Kütübü'l-ḥayevân 'inde'l-'Arab", *el-Mevrid*, I/3-4, Bağdad 1972, s. 29-30; R. Kruk, "Hedgehogs and Their 'Chicks'", *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, II, Frankfurt 1986, s. 210-211; Dâvir M. es-Sâmirî, "Risâle fi evcâfî'l-etfâl li-Ebü'Ali b. Ahmed b. 'Abdirrahmân b. Mendeveyh", *el-Mü'errihu'l-'Arabî*, XIV/36, Bağdad 1408/1988, s. 257; A. Dietrich, "Ibn Abi'l-Ash'ath", *Er' Suppl.* (Ing.), s. 379-380; Saïdullah Karabegül, "İbn Ebü'l-Eş'as", *DMBİ*, II, 624-625.

İLHAN KUTLUER

İBN EBÜ'L-FEVÂRİS

(ابن أبي الفوارس)

Ebü'l-Feth Muhammed b. Ahmed
b. Muhammed el-Bağdâdî
(ö. 412/1022)

Hadis hâfızı.

21 Şevval 338'de (13 Nisan 950) doğdu. Büyük dedesi Ebü'l-Fevâris Sehl'e nisbetle İbn Ebü'l-Fevâris diye tanındı. Sekiz yaşında hadis öğrenmeye başlayan İbn Ebü'l-Fevâris ilk derslerini Ebü Bekir en-Neccâd'dan aldı. Daha sonra Basra'ya, oradan İran'a ve Horasan'a gitti. Muhammed b. Hasan en-Nakkâş, Ebü Bekir eş-Şâfiî, Ebü Ali İbnü's-Savvâf, Ahmed b. Fazl b. Huzeyme, Ca'fer el-Hulîdî ve Da'lec b. Ahmed başta olmak üzere birçok âlimden hadis rivayet etti. Kendisinden de Mâlinî, Berkânî, Lâlekâî, Ebü Ya'lâ el-Ferrâ, Ebü'l-Hüseyn İbnü'l-Mühtedî-Bilâl ve İbnü'l-Bennâ el-Bağdâdî hadis tahsil etti. Bağdat'ta Rusâfe Camii'nde hadis imlâ ederken Hatîb el-Bağdâdî de kendi-

sinden faydalandı ve onun bazı rivayetlerini huzurunda okudu. Hocalarından derlediği seçme hadisleri rivayet etmesiyle tanınan İbn Ebü'l-Fevâris 16 Zilkade 412 (21 Şubat 1022) tarihinde vefat etti ve Bâbü Harb Mezarlığı'nda Ahmed b. Hanbel'in mezarının yakınına defnedildi. Hatîb el-Bağdâdî İbn Ebü'l-Fevâris'i kültürlü, hâfızası kuvvetli, dürüst ve sika bir muhaddis olarak nitelendirmiş, dindar ve faziletli bir kimse olduğunu belirtmiştir.

İbn Ebü'l-Fevâris'in çok miktarda hadis yazdığı ve bunları muhtelif kitaplarda topladığı belirtilmekteyse de Ebü Tâhir Muhallîs Muhammed b. Abdurrahman'ın (ö. 393/1003) rivayetlerinden seçmeler yaptığı *el-Fevâ'idü'l-müntekâtü'l-'avâ-lî* adlı eseriyle (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 2, vr. 84^a-89^b, nr. 21/4, vr. 137^a-258^b, nr. 46, 243^a-262^a, nr. 72/5 [kısım 6], nr. 97, vr. 140^a-251^a) çeşitli hadisleri ihtiva eden bir cüzü (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 110/2) dışında bunlar hakkında bilgi yoktur (Sezgin, I, 226). Müellifin yine İbn Ebü'l-Fevâris diye anılan ve sâlih bir kişi olduğu belirtilen kardeşi Ali'nin de hadis tahsil ettiği, ancak herhangi bir rivayette bulunmadan vefat ettiği zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târihu Bağdâd*, I, 352-353; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XV, 149-150; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1053-1054; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 223-224; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985, s. 216; Safedî, *el-Vâfi*, II, 60-61; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 196; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 96; Sezgin, *GAS*, I, 226.

NURİ TOPALOĞLU

İBN EBÜ'L-HADİD

(ابن أبي الحديد)

Ebü Hâmid İzzüddin Abdülhamîd
b. Hibetillâh b. Muhammed el-Medâinî
(ö. 656/1258)

Nehcü'l-belâğa şârihi,
Mu'tezile kelâmcısı ve şair.

Kaynaklarda 1 Zilhicce 586'da (30 Aralık 1190) Medâin'de dünyaya geldiği ve ilk öğrenimini burada yaptığı kaydediliyor da bir şiirinden (krş. İbn Ebü'r-Rızâ el-Alevî, s. 113) Kerh'te doğup Medâin'de yetiştiği anlaşılmaktadır. Kültürlü bir aileye mensup olan İbn Ebü'l-Hadîd'in babası Medâin'de kadılık yapmıştı. Kardeşleri Ebü'l-Meâlî Muvaffakuddin Ahmed, Ebü'l-Berekât Muhammed ve Ebü Muhammed Abdülatîf de şairdir. Medâin halkı genellikle gulât-ı Şîa'dan olduğu için İbn Ebü'l-